

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่

Factor Effecting Monks' Role in Promoting Health through Herbal Treatment : A Case Study of Buddhist Monks in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai

นิตยา หวงหิรัญย์¹, พระครูปลัดอุทัย รตนปญโญ²

Nittaya Huanghiran¹, Phrakrupalad Uthai Rataphanyo²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus¹

Wat Phra Singh Tambon Phra Sing Amphoe Meuang Chiang Mai²

บทคัดย่อ

งานศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร: กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่” ครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร ในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และศึกษาเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับ (1) บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรคให้กับชุมชน ซึ่งบทบาทนี้ได้หายไประยะหนึ่ง (2) บทบาทดั้งเดิมที่พระสงฆ์เคยเป็นผู้นำชุมชน ซึ่งบัดนี้ได้ลดลงอย่างมาก และผู้รับการรักษาพยาบาลจากพระสงฆ์ได้สูญหายไป เพราะองค์กรสงฆ์มีพระวินัยและภคิรัฐได้ออกกฎหมายจำกัดผู้รับการรักษา (3) บทบาทที่มีเด่นชัดมากขึ้นคือบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน โดยให้ความรู้ต่างๆ ด้านพุทธศาสนา ให้ธรรมะให้การศึกษาแก่ชุมชนมากขึ้น (4) กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยเปิดกว้างขึ้น องค์กรของสงฆ์ก็สนับสนุนให้มีโครงการสวนสมุนไพรพุทธชาด เป็นการเพิ่มบทบาทใหม่ให้พระสงฆ์ คือพระสงฆ์ได้พัฒนาตนเองและเรียนรู้ข้อมูล ให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์โดยเฉพาะในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านลบคือ ภคิรัฐให้การพัฒนาและส่งเสริมการแพทย์แผน

ปัจจุบันอย่างเต็มที่ แต่ในขณะเดียวกันไม่ได้ให้ความสำคัญแก่หมอพระหมอสมุนไพรที่เคยให้การรักษาโรคแก่ประชาชนมาตั้งแต่สมัยอดีต ทั้งยังออกกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคน้ำดื่ม สิทธิหมอสมุนไพรอีกด้วย และองค์กรสงฆ์เองก็มีพระวินัยจำกัดหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านนี้ อยู่ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติของภาครัฐที่ควบคุมประชากรในองค์กรสงฆ์เพื่อมิให้ทำการรักษาโรคเหมือนในอดีต เป็นเหตุให้การแพทย์แผนไทยหรือการรักษาพยาบาลโดยหมอชาวบ้านต้องหยุดชะงักไประยะหนึ่ง เพราะถือว่าเป็นหมอเถื่อน

อย่างไรก็ตาม บทบาทเดิมของพระสงฆ์ในการใช้สมุนไพรรักษาโรคให้กับประชาชนที่ได้หายไประยะหนึ่งนั้น บัดนี้พระสงฆ์ได้กลับมาส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร เนื่องจากภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของยาสมุนไพร จึงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเพิ่มเติมและพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทปี พ.ศ. 2550 - 2554 ที่มีวัตถุประสงค์ให้สุขภาพวิถีไทเป็นหนึ่งในระบบหลักของการดูแลสุขภาพของประเทศ พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสร้างศักยภาพในการอนุรักษ์ พัฒนา คุ้มครองภูมิปัญญาไทย และผลักดันการแพทย์แผนไทย การแพทย์ทางเลือกให้เป็นระบบบริการสุขภาพหลักของประเทศคู่ขนานกับการแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อเสริมการใช้อยาสมัยใหม่และ/หรือใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคบางอย่างแทนยาสมัยใหม่ได้

คำสำคัญ: พระสงฆ์; สุขภาพ

ABSTRACT

The independent Study entitled, “Factor Effecting Monks’ Role in Promoting Health through Herbal Treatment : A Case Study of Buddhist Monks in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai”, was aimed at studying the factors effecting the monks’ role in promoting health through herbal treatment in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai.

The study is a qualitative research. Its data were collected through in-depth interview, and from studying various documents regarding (1) monks’ role in giving medical treatment to community, which faded off for a period of times, (2) monks’ former role as the community leader, which now

decreased considerably and those coming for medical treatment disappeared due to monastic disciplinary rules and the state law curbing those coming for traditional medication, (3) monks' outstanding role in dealing with community development by providing people with religious teachings and education, (4) an opportunity for traditional Thai medical treatment was granted again by the Department of Traditional Thai Medicine Development and the support of Buddhist herbs garden by the Sangha Organization, resulting in the monks having a chance to educate themselves and lay people in taking care of their health with medicinal plants.

The results of the study showed the factors effecting monks' role in Amphoe Mueang, Changwat Chiang Mai in negative aspect was that the government sector gave full improvement and support to the modern medicine, and at the same time did not give significance to traditional medical practitioners, both monks and laypeople, who used to give medical treatment to the people since early times. Moreover, the government enacted law to protect consumers limiting traditional doctors' practice as well. Additionally, the Sangha organization had the constraints from monastic disciplinary rules, which were consistent with the state decree controlling the Sangha not to perform medical practice as in the past, which led to temporary suspension of the traditional Thai medicine or medical treatment performed by village medical practitioners as they were considered as quack doctors.

However, the monks' role in curing diseases for people, disappeared for a period of time, has now been revived. The monks have returned to promote health with medicinal plants because the government has realized the significance and necessity of medicinal plants, and consequently gave the monks opportunity to have higher education and develop themselves. So the monks participated in disseminating the knowledge on health care to people, which was consistent with the national strategy regarding the B.E. 2007-2011 development of Tai wisdom and Tai health, aimed at pushing the Tai health to be one of the national main health cares. At

the same time, local people were supported to create their potentials in conserving, developing and protecting the Thai wisdom. Additionally, the government tried to push Thai traditional medical treatment, a medical alternative, to be the main health service system of the country in equal par with modern medicine in order to subsidize the using of modern medicine and/or use traditional medicine for curing some disease instead.

Keywords: Monk; Health

บทนำ

ในอดีตกาลพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในทุกๆ ด้าน วัดเป็นสถานที่พึ่งของชุมชน พระสงฆ์เป็นพุทธบริษัทหลักของชาวพุทธ มีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขช่วยเหลือชุมชน ตามสติกำลัง ความสามารถ และตามความเหมาะสม ไม่ว่าใครจะมีเหตุอันใดก็ขอเข้าวัดก่อน เพื่อความสุกกายสบายใจ วัดจึงเป็นศูนย์รวมกิจกรรมตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต และยังสามารถเชี่ยวชาญการใช้สมุนไพรในการรักษาโดยมีการปรุงยาจากพืชสมุนไพรหลังจากวินิจฉัยโรคแล้วตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แห่งวัดนั้นๆ ด้วยหลักการใช้ปรับประยุกต์รูปแบบในการรักษาด้วยสมุนไพรควบคู่กับการสอนธรรมะ

ต่อมาสังคมไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกมากขึ้นจึงมีการพัฒนาความรู้วิทยาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการแพทย์แผนปัจจุบันได้รับความนิยมอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อระบบการแพทย์แผนโบราณ การลดค่านิยมและเสื่อมความเชื่อถือ ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรผสมผสานกับการสอนธรรมก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หายไปจากสังคม แพทย์แผนโบราณนี้มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ อ่อนชมจันทร์ ได้วิจัยและทดลองพบว่าในการใช้สมุนไพรร้อยละ 50 - 80 ของพันธุ์พืชทั้งหมดอย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องอาศัยวิชาวิทยาศาสตร์ และนำมาใช้ประโยชน์บางโรคก็หายขาดได้ บางครั้งแพทย์แผนปัจจุบันก็รักษาไม่ได้ ดังนั้น องค์ความรู้ที่เกิดจากการทดลอง สังเกตและค้นพบตามวิถีพื้นบ้านของธรรมชาติจากรุ่นสู่รุ่น สะสมสืบต่อกันมา ด้วยสิ่งที่มีอยู่รอบๆ ตัว อย่างชาญฉลาดยิ่ง

ช่วงเวลาที่ผ่านมามีวัดเป็นศูนย์รับรักษาพยาบาลผู้ป่วยด้วยการใช้สมุนไพรร่วมกับการใช้ธรรมะรักษา ปัจจุบันลดบทบาทลง จนเป็นเหตุให้ชนรุ่นต่อมาไม่รู้จักสรรพคุณต้นไม้ใบหญ้าที่มีคุณประโยชน์ในการรักษาโรคได้ แต่ก็ยังมีที่หลงเหลืออยู่บ้าง เพียงเล็กน้อย น้อยๆ และที่ยังพบ

อยู่ก็มีในรูปของยาพื้นบ้านช่วยเหลือชาวบ้าน โดยไม่มีค่าใช้จ่ายหรือมีค่าใช้จ่ายต่ำ เช่น วัดนันทาราม ตำบลห้วยยา จังหวัดเชียงใหม่ยังมีการผลิตยาอยู่โดยนายสมศักดิ์ ถวิลศาล ไม่ใช่พระสงฆ์ จัดผลิตจำหน่ายในนามวัด และยังดำเนินการอยู่ แต่ผู้เป็นน้องสาวของพระครูสิริรัตนสุนทรผลิตเป็นอาชีพส่วนตัวออกจำหน่าย ส่วนวัดพระเจ้าเม็งราย ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ไม่มีการผลิตยา แต่สั่งมาจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นต้น

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ได้มีข้อมูลเกี่ยวกับวัดในจังหวัดเชียงใหม่ นั้นมีวัดกว่า 1,687 วัด โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่มีวัด 132 วัด พระภิกษุประมาณ 1287 รูป มีสามเณรอยู่ในราว 1,845 รูป ศิษย์วัดในราว 1,836 คน พระครูวิจิตรศาสนาทร รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึง สามเณรที่มาบวชเรียนอยู่ตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจนในพื้นที่ห่างไกล มาบวชเรียน บางคนมาอยู่วัดเป็นศิษย์วัด แล้วออกไปเรียนหนังสือข้างนอก เพื่อลดค่าใช้จ่ายของครอบครัว ความเป็นอยู่จะอาศัยวัดทุกอย่าง แม้เจ็บป่วย ทางวัดจึงมีการผลิตยาแผนโบราณไว้ใช้ในวัดเอง พระสงฆ์เป็นผู้รักษากันเอง เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในวัด แล้วบทบาทการรักษาได้แผ่ถึงญาติโยม ในอดีตมีหลายวัดเป็นสถานรับรักษาและปรุ้งยา เช่น วัดป่าแพ่ง วัดหัวฝาย วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก ฯลฯ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2551 กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกร่วมกับมูลนิธิสุขภาพไทยได้จัดทำโครงการส่งเสริมการใช้ยาไทยในพื้นที่นาร่อง 5 จังหวัดภาคกลางตอนล่าง ได้แก่ ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และอ่างทอง ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเหตุให้บทบาทการรักษาที่ได้แผ่ถึงญาติโยมลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยเฉพาะหลังจากพระสงฆ์รูปที่รับให้การรักษามรณภาพไปบทบาทในการรักษาก็หายไปด้วย ประกอบกับกฎหมาย พระราชบัญญัติฉบับปี พ.ศ. 2510 ห้ามผู้ที่ไม่ใช่ใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์ทำการรักษา หากประกอบภารกิจถือว่าผิดกฎหมายจะถูกจับ เป็นต้น

ปัจจุบันมีการตั้งโครงการสวนพุทธชาติ สนับสนุนให้ناسมนไพรไปใช้ และมีวัดนาร่อง เช่น วัดศรีโสดา แต่เป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จังหวัดเชียงใหม่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชพรรณาพรรณที่สามารถใช้ในการปรุงอาหารและยา พระสงฆ์บางรูปรู้จักใช้นาสมนไพรรักษาตนเองและชุมชน ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดที่ว่า พระสงฆ์ที่จะรักษาหรือให้คำปรึกษาด้านสุขภาพได้น่าจะมีเครือข่ายอยู่ผู้วิจัยจึงใคร่ศึกษาถึงปัจจัยและบทบาทพระสงฆ์ที่สนใจและทำหน้าที่เป็นผู้นำในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมนไพรจึงทางหายไปเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดประยุกต์ใช้

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วัดในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ในการศึกษารวม 10 วัดคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดป่าแพ่ง วัดช่างฆ้อง วัดนันทาราม วัดพระเจ้าเม็งราย วัดศรีปิงเมืองและวัดพุกหงษ์ รวมทั้งศึกษาถึงภูมิปัญญาในการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคต่างๆให้ยั่งยืน และเจริญรอยตามหลักพุทธศาสนา รวมทั้งการอนุรักษ์ พื้นฟูสืบทอดไปยังเครือข่าย ประกอบกับสนใจต้องการเรียนรู้ถึงวิธีการนำสมุนไพรมารักษาเพื่อสุขภาพที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร
2. สภาพแนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรค และส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรในอนาคต และเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์ในอำเภอเมืองเชียงใหม่

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. สมุนไพร หมายถึง พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุที่เก็บมาตามกาลเวลา และส่วนที่มีสรรพคุณในรักษาซ่อมแซมในส่วนที่สึกหรอ จะต้องมิตั้งแต่สองชนิด ขึ้นไปมาผสมกันซึ่งจะเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “อาหาร และยา”
2. ปัจจัย หมายถึง เงื่อนไขภายนอก เงื่อนไขภายใน ที่เป็นสาเหตุส่งผลบวกหรือลบต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ หรือ กิจกรรมต่างๆของพระสงฆ์ ในการส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้มีพลานามัยสมบูรณ์ด้วยสมุนไพร
3. การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการป้องกันการควบคุม และพัฒนาสุขภาพ เพื่อให้เกิดสุขภาพกายแข็งแรง เจริญเติบโตปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข
4. พระสงฆ์ หมายถึง สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

แล้วเลื่อมใสสละเรือนอกบวช ถีววัตร ครองจีวร ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาได้สั่งสอนไว้

5. บทบาทพระสงฆ์ หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เป็นกิจกรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อตนเอง และทางสังคมที่เป็นไปตามที่วางไว้ตามหลักบทบาทในฐานะที่เป็นผู้แสดงบทบาทนั้น

6. บทบาทในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมการเมือง หมายถึง การแสดงบทบาทในฐานะที่เป็นเสมือนเครื่องมือของรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐต้องรับทำตามคำสั่ง

7. บทบาทตามหลักการทางศาสนา หมายถึง การแสดงบทบาทตามพระพุทธรูปทรงประกาศไว้ ได้แก่ บทบาทในด้านการเผยแผ่ศาสนา บทบาทในการดูแลรักษาลานามัย เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร

ขอบเขตการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอเมืองเชียงใหม่ ดังนี้

1. วัฒนธรรม รูปลักษณ์สังคม

1.1 ด้านเนื้อหา

ศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและเหตุการณ์ที่มีเป็นปัจจัยส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรของพระสงฆ์

1) ปัจจัยที่ส่งเสริมการรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรของพระสงฆ์

1) สมุนไพรที่นำมารักษาสุขภาพของพระสงฆ์

1) ความสามารถของพระสงฆ์ที่จะให้การรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพรตามพุทธบัญญัติหรือตามสภาพการณ์

1.2 ด้านเอกสาร

1) พระวินัยปิฎก

1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 ด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่คือ พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาการและการปรุ่ญาเพื่อการศึกษาในทุกๆด้าน มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาเป็นวัดสำคัญที่เกา่แก่การใช้สมุ่ไพรมาก่อน ผู้วิจัยได้สำรวจวัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่จึงเลือก 10 วัดอย่างเจาะจงคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดป่าแพ่ง วัดสวนดอก วัดนันทาราม วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระเจ้าเม้งราย วัดช่างฆ้อง วัดศรีปิงเมือง วัดพวกหงษ์ ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้ตัดสินใจเลือกเป็นพื้นที่สำหรับศึกษาวิจัย

1.4 ด้านประชากร

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่เป็น พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้รู้ในพื้นที่ที่มีการใช้สมุ่ไพรในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ กล่าวคือ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดป่าแพ่ง วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดสวนดอก วัดนันทาราม วัดช่างฆ้อง วัดศรีปิงเมือง วัดพวกหงษ์ วัดพระเจ้าเม้งราย และที่สำคัญอีกสองวัดมีพระเถระผู้ใหญ่ พระสังฆิชัย เจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และพระครูปริยัตยานุศาสน์ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่เป็นเจ้าอาวาสวัดฝายหิน และในพื้นที่สำหรับศึกษาวิจัยมีพระเถระผู้ใหญ่รวม 11 รูปดังนี้

1. วัดป่าแดงมหาวิหารมีพระครูโฆสิตปริยัตยาภรณ์ เป็นเจ้าอาวาส
2. วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) มีพระครูสุคันธศีล เจ้าคณะตำบลสุเทพ เขต 2 เป็นเจ้าอาวาส
3. วัดป่าแพ่งมีพระครูอุปถัมภ์สาสนคุณ เป็นเจ้าอาวาส
4. วัดสวนดอกมีพระศรีสิทธิเมธี (นิมิต สีขรสวณโณ) เป็นเจ้าอาวาส
5. วัดเจดีย์หลวงวรวิหารมีพระราชเจติยาจารย์ เป็นเจ้าอาวาส
6. วัดนันทารามมีพระปลัดบุญธรรม ธรรมวโร (สุวรรณ) เป็นเจ้าอาวาส และพระมนตรี ปญญาสิริ เป็นรองเจ้าอาวาส
7. วัดพระเจ้าเม้งรายมีพระมหารวิวัฒน์ ธรรมวฒทโน เป็นเจ้าอาวาส
8. วัดช่างฆ้องมีพระปลัดดุสิต ชินปุ่โต เป็นเจ้าอาวาส
9. วัดศรีปิงเมืองมีพระใบฎีกาประสิทธิ์ รตนเมธี เป็นรักษาการเจ้าอาวาส

10. วัดพวงหงษ์มีพระครูสิริพัฒนานุกูล เป็นเจ้าอาวาส เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพสัมภาษณ์แบบลึก(In depth interview) โดยศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่มีและที่ยังดำเนินการอยู่เพื่อให้ผลการวิจัยสมบูรณ์ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและข้อหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มจร. เพื่อขออนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 3 ท่านและขออนุเคราะห์ให้ยืมสื่อบันทึกข้อมูล 13 รูปในการประกอบการวิจัยอยู่ 2 รูปแบบ ดังนี้คือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง
2. แบบสังเกต

วิธีการสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งศึกษา หลักการ รูปแบบ และวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะศึกษา

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างเป็นกรอบความคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

3. สร้างแบบสัมภาษณ์โดยจัดทำรูปแบบตามผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ อาจารย์ไพศาล ศรีวิชัย และพระนคร ปณณาวชิโร แนะนำแก้ไขปรับปรุง ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะทำการศึกษาตามข้อเสนอแนะ

4. นำแนวสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ อาจารย์ไพศาล ศรีวิชัย และพระนคร ปณณาวชิโร ช่วยตรวจสอบและนำมาปรับปรุงแก้ไข และนำไปเสนอที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของรูปแบบสัมภาษณ์

5. วิธีการและการใช้เครื่องมือวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างสาระสำคัญ

5.1 วิธีสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ทั้งพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ มีเอกสารแนะนำจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อบอกจุดประสงค์สัมภาษณ์ รวมถึงความคิดเห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพร พระเถระผู้ใหญ่แต่ละวัดว่า พระสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนต่อกันเพียงใด พร้อมขอความคิดเห็น ความสนใจด้านสมุนไพรและ ความน่าจะเป็นในการฟื้นฟูพระสงฆ์มาทำหน้าที่ส่งเสริมสุขภาพด้วยสมุนไพรต่อ

ชุมชนเพียงใด โดยพูดคุยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงออกให้มากที่สุด โดยการสอบถามพูดคุยพร้อมแสดงความสนใจและนำข้อมูลไปประกอบงานวิจัย ผู้วิจัยได้สนทนอย่างเคารพและเป็นกันเองในเรื่องความเป็นของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตประกอบการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดได้จัดขึ้นหลายโอกาสแล้วแต่ที่ประสบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประเด็นที่จะหาข้อมูลนี้ ผู้วิจัยไม่กำหนดกรอบตามหัวข้อที่กำหนดเนื่องจากวัดแต่ละวัดมีที่มา พระสงฆ์แต่ละรูปมีหลายบทบาทแตกต่างกัน ประเด็นในการหาข้อมูลจึงมีลักษณะเปิดกว้าง และจะนำไปวิเคราะห์ในรอบการศึกษาประเด็นที่ตั้งไว้ ส่วนประเด็นหัวข้อในการเก็บข้อมูลดังนี้

- 1.1 ความสำคัญของวัดในอดีตและปัจจุบัน
- 1.2 ประวัติและฐานะของพระสงฆ์บางประการ
- 1.3 การกิจของพระสงฆ์และความปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชน
- 1.4 พระสงฆ์มีกิจกรรมต่อชุมชนมีด้านใด
- 1.5 สาเหตุและแรงจูงใจในการจัดกิจกรรมของพระสงฆ์
- 1.6 จำนวนผู้ศรัทธาในกิจกรรมของพระสงฆ์
- 1.7 ความเข้มข้นของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ศรัทธาและความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของพระสงฆ์

กิจกรรมของพระสงฆ์

การตรวจสอบข้อมูลจากที่ได้ข้อมูลจากสัมภาษณ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมทั้งการสนทนาตรวจสอบ ปรากฏว่าข้อมูลไม่ครอบคลุมจึงได้มีการเก็บข้อมูลเพิ่มรวมทั้งหมดมาตรวจสอบอีกครั้ง เพื่อทบทวนความครบถ้วนบริบูรณ์ของข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ และข้อมูลเก็บมาสรุปเพื่อตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่ต้องการที่มาของข้อมูล การวิจัยนี้ได้ จากการสัมภาษณ์มาประกอบกับการสัมภาษณ์เพิ่มเติม และการสนทนา เพื่อการวิเคราะห์ให้ชัดเจนขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ประกอบกับข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ตามลักษณะกิจกรรมของพระสงฆ์ดังนี้

1. การได้รับการศึกษาเฉพาะด้าน เช่น ความรู้สมุนไพรกับสุขภาพแม่กับตนเอง การสืบทอดความรู้ด้านการรักษาโรคที่ขาดช่วง
2. บทบาทเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาของชุมชนในเมือง
3. บทบาททางสังคม เช่น การเป็นศูนย์รวมของชุมชน ความศรัทธา เช่น ความประพฤติดของพระสงฆ์ในฐานะศาสนทายาท ความมั่นคง การเผยแพร่ธรรมะการประยุกต์คำสอนของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับกาลปัจจุบัน
4. บทบาทด้านการอนุรักษ์ เช่น ประเพณี วัฒนธรรม รูปลักษณ์สังคม

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์และวัดมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน จนกล่าวได้ว่า ทั้งพระสงฆ์และวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เหมือนกับชุมชนไทยอื่นๆ เพียงมีสภาพในอดีต ภาพการดำเนินชีวิตของชุมชนด้านสุขภาพนั้นจะฝากไว้กับ พระสงฆ์ วัด พระสงฆ์ก็ทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วหน้า แต่ถูกภาครัฐเข้ามามีการแทรกแซง เปิดกว้างให้กับแพทย์แผนปัจจุบัน ตั้งกฎพระราชบัญญัติมาคุ้มครองผู้บริโภค และจำกัดผู้รับรักษาจะต้องมีใบประกอบโรคศิลป์ และมีกฎพระวินัยปิฎกด้วยก็เลยไม่มีการโต้ตอบ พอพระสงฆ์ที่ทำการรักษามรณะแล้วเลยขาดช่วงไป

พระสังฆาธิการอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์ทั้ง 12 วัด วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) วัดป่าแดง วัดป่าแพ่ง วัดสวนดอก วัดเจดีย์หลวง วัดนันทาราม วัดพระเจ้าเม็งราย วัดช้างเผือก วัดศรีปิงเมือง วัดพวงหงษ์ และมีวัดพระสิงห์ วัดฝายหินในกรณีมีพระเถระผู้ใหญ่ ล้วนมีทัศนคติและแนวคิดว่า จะทำสิ่งใดต้องพอใจ พองาม ไม่ขัดต่อกฎบ้านกฎเมือง ถึงไม่ขัดต่อพระพุทธศาสนา แต่ขัดต่อพระวินัยก็ควรระแวง หยุดเสียโดยดี เพราะไม่เป็นที่โปรด หรือขัดต่อกฎหมายพระราชบัญญัติ ก็ไม่บังควรปฏิบัติต่อไป ในเมื่อมีผู้ทำหน้าที่นั้นๆ หากจะทำก็ควรเป็นฝ่ายให้ความรู้ที่ถูกต้องจะดีกว่า ขณะนี้ก็มีโครงการสวนสมุนไพรพุทธชาด เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาฝึกฝน และได้ฟื้นฟูความรู้ ซึ่งสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพให้กับผู้สนใจทั้งหลายจะได้นำไปใช้ดูแลสุขภาพของตนเองไม่ให้เจ็บป่วยง่าย หากเจ็บป่วยจะได้หยิบใช้เองในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องมาหาพระสงฆ์รักษาให้อีก

การสอนให้ความรู้ที่ชัดเจนและที่ถูกต้องให้ ก็เหมือนให้ยาวิเศษ ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้ ช่วยเหลือกัน และกันเองได้ ความรู้อยู่กับตนน่าจะดีกว่าแต่ก่อน สุขภาพก็ไม่ป่วยง่าย ใครที่มีความสามารถรู้จริงเหมาะสมที่จะทำหน้าที่นั้นๆ ที่ตนมั่นใจก็พัฒนาดนเข้าสู่

ระบบระเบียบกฎหมายให้ถูกต้องจะได้ทำไปอย่างราบรื่นไร้อุปสรรค ไม่เห็นต้องดันทุ้งออกหน้าออกตาจนไม่เหมาะสมไม่งาม ไม่ต้องไปสู้รบตบมือกับใคร น่าจะดีกว่าไปต่อสู้เพื่อทวงหน้าที่ที่เคยมีในอดีตกลับมา ในขณะนี้งานและกิจกรรมหน้าที่ของพระสงฆ์มีมากมายจนเต็มสมอง หากให้พระสงฆ์กลับมาให้มีบทบาทเดิมๆ ลงมือปฏิบัติปรุ้งยารักษาคนไม่มีกำลังพอแล้ว ต้นทุนการเตรียมการนั้นก็สูงมาก คาดว่าคงจะลำบาก การรักษารักษาโรคเป็นงานที่ละเอียดอ่อน หากทำรวบๆ นั้นก็หมายถึงชีวิตที่เดียว และคงจะทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะกิจของสงฆ์เพื่อพัฒนาชุมชนมีมากมายเหลือเกินจนเวลาเกือบไม่มีเวลาปฏิบัติฝึกตนแล้ว หากให้กลับมาทำหน้าที่เหล่านี้ก็เห็นที่สุขภาพของพระสงฆ์เองคงต้องป่วยก่อนเป็นแน่แท้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ภาครัฐควรให้ความสำคัญในทรัพยากรมนุษย์ให้มากกว่านี้ และต้องไม่เคยตกอยู่ใต้อำนาจผู้ใด โดยอาศัยความถูกต้องเหมาะสม
2. ภาครัฐควรสนับสนุนทุกด้านไม่เพียงด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน ควรพัฒนาส่งเสริมการนำยาสมุนไพรไปใช้ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด
3. สนับสนุนให้มีการร่วมมือกันอย่างเป็นรูปแบบที่ชัดเจนระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาและพัฒนาบุคลากรองค์กร ให้มีคุณภาพเพื่อธำรงบทบาทของสถาบันไว้ในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การเผยแผ่ความรู้ด้านยาสมุนไพร
2. ควรมีการวิจัยถึงสำคัญในวิชาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งน่าจะรวมเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ความสำคัญของยาสมุนไพรเข้าไปด้วยในเมื่อตั้งให้เป็นแหล่งวิชาการ โดยวิเคราะห์ถึงผลโดยตรงต่อพระสงฆ์และผลโดยอ้อมต่อชุมชนต่างๆ ของสังคมไทย

บรรณานุกรม

- ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ อ่อนชมจันทร์. (2537). ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการ
ดูแลรักษาสุขภาพ กรณีศึกษา : การรักษากระดูกหักของหมอเมืองและการดูแล
แลครรภ์ของชาวอาข่า จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: สถาบันราชภัฏเชียงราย.
พระครูวิฑิตศาสนาท. (2553). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่. สัมภาษณ์. 16 มีนาคม 2553.